Повість про кохання

на дві частини

ДІЙОВІ ОСОБИ

Оленка

Кравцов

Ковалиха

Скирда

Чорний

А с я

Вічний

Федір Іванович

Молода жінка

Біла Мафія

Дипломат

Адвокат

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Маленька хата. Посередині стіл у формі трикутника, кілька табуреток. Дерев'яна канапа покрита смугастою домотканою ковдрою. На білій стіні дивовижні, невправні і, може, саме тому такі виразні малюнки: серед них впадають в очі голубі олені. Попід стіною горщики, горщата, глечики. Пов'язані в маленькі снопики висушені трави, квіти. На канапі сидить Ковалиха, вишиває червоні квіти по білому полотні, їй уже за сімдесят, обличчя вольове, а глибокі зморшки надають йому аж надмірної суворості. Серед хати стоїть Оленка, барвисте платтячко, непокірні косички, пов'язані стрічкою, в руках велика, чимось схожа на неї лялька. Оленка прислухається, вона — ніби наполоханий птах, що ось-ось має злетіти. Пауза.

О л е н к а. Чуєш, бабо, затихло. Коли стріляли, мені аж морозно було, а затихло — ще страшніше стало. (Підходить, вглядається у вікно). Далеко щось горить, чуєш, бабо? Мабуть, німці села палять. (Повернулась до баби). Бабо, бабуню, давай тікати! Втечемо. Потім, коли їх виженуть, — повернемось. Чуєш, бабо? Наша хата край села, до нас перших і прийдуть. (Пауза). Тобі добре, ти не одну війну пережила, а в мене це перша, того й боюся. Не хочеш тікати, давай заховаємось у погріб! Наносимо туди їжі, подушки візьмемо, лампу. Чуєш, бабо? Адже прийдуть!

К о в а л и х а. Може, й не прийдуть.

О л е н к а. А чого ти фотографії десь подівала? Сала не стало в коморі, теж заховала... Бо знаєш, що прийдуть. (Наче аж сердито). Вдаєш із себе Наполеона — кругом бій іде, а тобі байдуже!

Пауза. Чути скрип хвіртки, голоси.

(Припала до шибки). Ой! Ідуть! Один, два, три. Іще... До нової хати пішли. Бабо! (Відскочила від вікна). Сюди один іде!

Ковалиха ніби не чує, продовжує вишивати. Заходить Скирда. Шинеля накинута на плечі, рука підв'язана, підборіддя теж забинтоване. Очі в нього, як чорні провалля. Пауза.

С к и р д а (говорить крізь зуби, не розкриваючи рота). Ключі!

Ковалиха, ніби тільки тепер помітила його, підвелся, подала ключ Скирді, той узяв і мовчки вийшов. Баба знову взялася за шитво.

О л е н к а (з полегшенням). Це наші. Говорить по-нашому, і шпала в петлиці. (Погладила ляльку). А ти, дурненька, злякалА с я, хотіла навіть у погріб... Треба бути такою хороброю, як наша баба. (Знову підійшла до вікна). Когось понесли на носилках. А що, коли то вбитий? Бабо, чуєш? (Пауза). А цей знову йде!..

Заходить Скирда.

С к и р д а. В селі є лікар?

Пауза.

О л е н к а. Баба Ковалиха лікує. У неї і лікарі лікуються.

С к и р д а. Де вона?

О л е н к а (кивнула в бік баби). Он сидить.

С к и р д а. Комкора поранено! (Підійшов до Ковалихи, взяв у неї шитво, кинув на канапу).

Баба. підвелася, подивилася в очі капітанові, повільно склала полотно, пішла з хати. За нею Скирда.

О л е н к а. Цей, із шпалою, страшнючий, а баба його не боїться! (Прислухається). Знову хтось іде...

Заходить Кравцов, молодий солдат — гвинтівка через плече, пілотка збита на потилицю, шинеля напіврозстебнута, видно, не чекав тут когось побачити, а тим паче дівчину. Несподіваність зустрічі. Вражений красою Оленки, хлопець зупинився. Зупинився, дивиться, не може відірвати погляду від неї. Мов зачарований... Оленка теж задивилася, не відводить очей. Може, це й було те "з першого погляду", що лишається навіки. Несподіваність, здивованість... а потім обоє наче аж зніяковіли...

К р а в ц о в (швидко поправив пілотку, застебнув шинелю, підтягнув ремінь). Здрастуй!

О л е н к а (відступила крок, мов запрошуючи його в хату). Добрий вечір!

К р а в ц о в (підніс руку до пілотки). Кравцов! (Уже з нотками "бувалого солдата"). Ординарець командира! (Зняв гвинтівку, поставив її в кутку, підійшов до столу, розглядає ляльку). Як її звати?

О л е н к а. Їлонка.

К р а в ц о в (не дивлячись на Оленку). А тебе?

О л е н к а (вже опанувала себе, в голосі характерна для неї насмішка). Сьогодні мене теж можна називати Їлонкою.

К р а в ц о в. А вчора як називалась?

О л е н к а. Роксолана.

К р а в ц о в. А завтра?

О л е н к а. Жанна!

К р а в ц о в (усміхнувся). Д'Арк?

О л е н к а. Так.

Пауза.

К р а в ц о в. Війна, а вони в ляльки граються. Тиловики!

О л е н к а. Хто-хто?

К р а в ц о в. Тиловики!

Г о л о с К о в а л и х и. Принеси води!

О л е н к а. Несу. (Вхопила відро, вибігає, у дверях спинилась, оглянулась на Кравцова).

К р а в ц о в. Ох, і дівчина! (Пауза). І на малюнках такої не бачив! Оце дівчина! (Постояв, ще раз, ніби в уяві, подивився на неї). І в кіно такої не бачив! (Бере ляльку, розглядає).

Вбігає Оленка.

О л е н к а. Не займай!

К р а в ц о в. Плаття їй сама шила?

О л е н к а. Іванушка!

К р а в ц о в. Який Іванушка?

О л е н к а. Іванушка-дурачок, чув про такого? Він у мене служить.

К р а в ц о в. У тебе що, не всі дома?

О л е н к а. Всі! Ще й зайві прибилися.

К р а в ц о в (усміхнувся). Дивачка, досі з ляльками грається!

Заходить Скирда. Кравцов зніяковів від того, що лялька в руках.

С к и р д а (до Кравцова). Вічного!

К р а в ц о в. Єсть! (Ставить ляльку на підлогу, вибігає).

Скирда поволі нахиляється, йому це важко, бере ляльку, якусь хвилину дивиться на неї, потім примощує на столі. Видно, затуманилась голова, опустився на табуретку, заплющив очі. Оленка боязко підступила до нього, щось хотіла сказати і не посміла. Вбігає Кравцов.

К р а в ц о в (хотів відрапортувати, але глянув на капітана). Спить...

О л е н к а. Говорить так дивно і весь такий —зчорнілий...

К р а в ц о в. Знала б ти його! Недавно він сам з кулеметом!.. Німці прямо на нього, а він строчить! Вони — в атаку, а він строчить! Німці так і не пробилися. Знайшли капітана непритомного біля кулемета. Весь закривавлений — і кулемет у крові, наче і він поранений... Капітана кулі — в руки, в груди, щелепу перебито... Він уже днів п'ять не їсть.

О л е н к а. П'ять днів?

К р а в ц о в. Я бачив, як воду пив. Ліг і (жест) вливає потроху.

О л е н к а (щось приготувала в кухлі і несміливо підійшла до Скирди). Ось випийте, дядьку, вам легше стане...

К р а в ц о в. Так його не розбудиш, він хтозна-коли й спав.

О л е н к а. Дядьку, прокніться.

Скирда не чує.

К р а в ц о в. Не дядько, а капітан! І будити його треба так! (Виструнчується і на весь голос). Товаришу капітан!

Скирда розплющив очі.

За Вічним послали!

Оленка подає кухоль. Скирда дивиться на дівчину своїм суворим поглядом, наче хоче збагнути, що тут діється.

О л е н к а. Випийте! Це молоко з медом. Їсти не хотітиметься і сили додасть. А вже після цього так заснете, що хай він кричить, хоч лусне, не проснетесь!

Скирда, що вже взяв кухоль, поставив його на стіл.

К р а в ц о в. Нам спати не можна!

О л е н к а. То ви так би й сказали. У бабуні навар є, що сон як рукою зніме. (Бере глечика, наливає в молоко якоїсь рідини). Я на собі пробувала, три дні не могла заснути... Це такий напій...

Скирда деякий час стоїть, немов роздумує, а потім бере кухоль і виходить з хати.

К р а в ц о в. Він ад'ютант комкора! Його всі бояться. У нього одна шпала, а бояться — в кого й дві, й три.

О л е н к а. І ти боїшся?

К р а в ц о в. Ми, штабісти, звикли.

О л е н к а. Штабісти — це хто?

К р а в ц о в. Командний склад.

О л е н к а. І ти склад?

К р а в ц о в. Склад!

О л е н к а. А чого тебе взяли в склад?

К р а в ц о в. Беруть тих... (Жест, хто має в голові).

О л е н к а. А ти маєш?

К р а в ц о в. Можу поділитися.

О л е н к а. Скільки класів?

К р а в ц о в. Студент.

О л е н к а. А років?

К р а в ц о в. Двадцять три!

О л е н к а. Уже старий.

К р а в ц о в. А тобі?

О л е н к а. Вісімнадцять.

К р а в ц о в. Пацанка!

О л е н к а. Цього року в інституті вже була б.

К р а в ц о в (оглядає стіни), В художньому?

О л е н к а. Подобається?

К р а в ц о в. Трохи подобається, а трохи ні! Все і схоже, і ніби не з цього світу!

О л е н к а. Все з мого світу!

К р а в ц о в. Дивачка!

Десь застрочили і замовкли кулемети.

О л е н к а. Знову!..

К р а в ц о в (приховує тривогу). На флангах.

Заходить Скирда. Кравцов виструнчується.

С к и р д а. Омелу свіжу!

О л е н к а. Знаю. Це бабуні для ліків треба! Омела росте на в'язі, біля наших воріт.

Скирда повертається до Кравцова.

К р а в ц о в. Єсть дістати омелу! (Виходить),

С к и р д а (довго, наче вперше побачив, дивиться на Оленку своїм суворим поглядом). Де батько?

О л е н к а. На фронті.

С к й р да. А мати?

О л е н к а. Ще коли я була маленькою, їй робили операцію і... (Пауза). Може, вам іще молока?

С к и р д а. Тато пише?

О л е н к а. Давненько... (Перемагає душевний біль, по паузі). Вам зварити каші молочної? Я вмію.

С к и р д а. Не треба. (Підійшов до Оленки, поклав руку на плече).

О л е н к а. Німців не пропустите?

Скирда прийняв руку, відійшов від Оленки, промовчав. Вбігає Кравцов з омелою в руках. Видно, приховує біль.

К р а в ц о в. Єсть омела!

Скирда пильно дивиться на Кравцова. Пауза.

С к и р д а. Кравцов, зніміть шинелю!

К р а в ц о в. Товаришу капітан!.. (Під суворим поглядом капітана знімає шинелю, кладе на табуретку),

Заходить Ковалиха, мовчки спостерігає.

С к и р д а. Зніміть гімнастерку!

К р а в ц о в (оглянувся на Оленку). Товаришу!.. (Спіткнувся об погляд Скирди, знімає гімнастерку, тепер видно пов'язку, через яку просочилася кров). Це тільки дряпонуло. Їй-богу, дивіться, я можу зарядку робити. (Робить вправи).

О л е н к а. Кров!..

К р а в ц о в. Ліз за омелою і пов'язку зрушив.

Ковалиха підійшла, оглянула пов'язку. Торкнулася чола. Скирда подивився на Ковалиху, ніби запитав: "Що робити?"

К о в а л и х а. Гарно перев'язано. Хто?

К р а в ц о в (швидко одягається). Вічний! Він усе вміє.

К о в а л и х а. Скільки тобі років, хлопче?

К р а в ц о в (зам'явся, подивився на Оленку, на Скирду). Скільки мені років?..

К о в а л и х а (зняла з нього пілотку і наче відповіла на його запитання). Дев'ятнадцять.

К р а в ц о в. Завтра двадцятий піде.

К о в а л и х а (до Оленки). Дай хлопцеві повечеряти. (До Скирди). Начальнику твоєму зараз не можна розмовляти, не треба ні з ким бачитись, нікого не чути, і на поріг щоб ніхто!

С к и р д а. Єсть!

Ковалиха виходить, за нею Скирда.

К р а в ц о в (йому аж жарко стало). Ну й баба в тебе. Вона що, ворожка?

О л е н к а (схвильовано). Ти поранений? Тобі боляче?

К р а в ц о в. Дрібниці.

О л е н к а. Давай я тебе лікуватиму. Баба — комкора, а я — тебе.

К р а в ц о в. Мене лікувати? Я хоч і сьогодні в бій!

О л е н к а. Лоша.

К р а в ц о в. Що?!

О л е н к а. Я тебе називатиму лошам.

К р а в ц о в. Легше, громадяночко. А то попрошу звідси.

О л е н к а. Мене з моєї хати?

К р а в ц о в. Час воєнний — і ця хата мобілізована! Ви що, куркулі? Дві хати маєте.

О л е н к а. Це-мій палац! А то — хата.

К р а в ц о в (оглядає хату, усміхнувся). Палац! А живете де?

О л е н к а. День — у палаці, а день — у хаті.

К р а в ц о в. Прийдуть німці і хату і палац спалять.

О л е н к а. Не відступайте — не прийдуть!

К р а в ц о в. Про Кутузова чула? Отак і ми.

О л е н к а. Аж до Москви.

К р а в ц о в. Військова таємниця.

О л е н к а. А ти герой! Поранений і не признався.

К р а в ц о в. У нашій частині всі герої.

О л е н к а. А як називається ваша частина?

К р а в ц о в (подумав). Енська.

О л е н к а. Енська? Назва якась дивна. Будемо вечеряти.

К р а в ц о в. Я не голодний.

О л е н к а. Так і повірю. (Подає на стіл хліб, молоко). Хочеш борщу?

К р а в ц о в. Хто ж вечеря борщ?

О л е н к а. Сало є. (Подає на стіл). А що ти любиш?

К р а в ц о в. Солдат любить добавку.

О л е н к а. З'їж це, добавлю. Як тебе звати?

К р а в ц о в. А яке ім'я тобі подобається?

О л е н к а (подумала). Максим!

К р а в ц о в. Називай Максимом. Я теж хочу мати кілька імен.

О л е н к а. Сідай вечеряти, Максиме, і я з тобою.

Сідають за стіл.

К р а в ц о в. Стіл якийсь чудернацький.

О л е н к а. Я погано знала геометрію, і тато мені зробив стіл трикутником. Як наочне приладдя до теореми Піфагора.

К р а в ц о в. Дивний батько!

О л е н к а. Увесь в мене.

К р а в ц о в. І малювати він навчив?

О л е н к а. Він у мене і столяр, і маляр.

К р а в ц о в. Я теж столярую. Стіл собі зробив, шафу.

О л е н к а. Хвастаєш!

К р а в ц о в. Колись поїдемо після війни до мене, побачиш.

О л е н к а. Оце тільки про те й думаю, як до тебе приїхати. Справді сьогодні твій день народження? Може...

К р а в ц о в. Ні, не збрехав — сьогодні стукне дев'ятнадцять! Піде двадцятий. Летять роки!

О л е н к а. То будемо справляти день народження. Тільки випивки у мене немає.

К р а в ц о в.У мене є трохи розведеного спирту. Але взнає капітан — уб'є на місці!

О л е н к а. Ти любиш випити?

К р а в ц о в. Ні.

О л е н к а. А я раз була п'яна, на випускному...

К р а в ц о в. Що ж ти робила п'яною?

О л е н к а. Цілувалася з хлопцями... (Пауза, всміхнулася). В записках. Гра така є. А ти пам'ятаєш випускний?

Хата затемнюється. На

авансцену виходить Скирда, назустріч — Вічний.

В і ч н и й. Рядовий Вічний за вашим наказом прибув!,

С к й р д а. Поранений?

В і ч н и й. Майже ні, товаришу капітан!

Пауза.

С к и р д а. Завдання.

В і ч н и й. Слухаю, товаришу капітан!

С к и р д а. Ручний кулемет, побільше дисків — і на дорогу, де місток. Знаєш?

В і ч н и й. Примітив.

С к и р д а. Поки не відійдемо, тримайся!

В і ч н и й. Єсть! (Пауза),

С к и р д а. Можеш не повернутися. (Пауза). Солдатську книжку! (Довга пауза). Діти є?

В і ч н и й. Двоє. (Подає книжку). Хлопчики.

С к и р д а (не бере). Пошлю іншого.

В і ч н и й. Візьміть!

С к и р д а. Подумав?

В і ч н й й. Війна!.. Що ж тут думати...

С к и р д а (бере книжку). Одному важко буде. Візьми з собою Кравцова.

В і ч н и й. Я сам!

С к и р д а. Кравцов не боягуз!

В і ч н и й. Знаю. Але він молодий, йому ще жити... Піду, товаришу капітан. (Виходить).

С к и р д а. Війна священна, і солдати святі!

Висвітлюється хата. За столом Оленка, Кравцов. На столі горить свічка.

О л е н к а. На випускному я танцювала, танцювала! (Дивиться на Кравцова). Давай потанцюємо, Кравцов!

К р а в ц о в. Без музики?

О л е н к а. Згадаємо ту, що на випускному.

Виходить із-за столу. Кравцов несміливо торкнувся стану Оленки, повільно танцюють, а десь далеко народжуються звуки вальсу. Кравцов нахиляється, мов хоче поцілувати Оленку, дівчина відсторонюється, обоє зупинилися. Мовчать.

К р а в ц о в. Закінчиться війна — зустрінемося. Побачиш, приїду!

О л е н к а (посміхнулася). Квитка не дістанеш.

К р а в ц о в. А я не поїздом.

О л е н к а. Літаком?

К р а в ц о в. Я приїду до тебе... (Зупинився, потім глянув на голубих оленів). Ось на них, на голубих оленях! В заметіль таку, що тільки в нас буває, — непроглядну, як білий дим. На голубих оленях! Вони мчатимуть, як ось ці... Вітром мчатимуть!

О л е н к а. Голубих оленів не буває, я їх придумала.

К р а в ц о в. Раз ти придумала, то вони є! І я їх знайду! Приїду і скажу: Їлонко, Роксолано, Жанно д'Арк, поїхали!..

О л е н к а. Куди?!

К р а в ц о в. Світ дивитися! Я тобі покажу такі дивовижні краї!

О л е н к а. А ти їх бачив?

К р а в ц о в. Снилось або уявляв! Може, поїдемо в чужі землі допомагати революцію робити?

Ол е н к а. Не боїшся?

К р а в ц о в. Я... Та от завтра бій, і я піду! Хай уб'ють, не боюся!

О л е н к а (тихо). А хто до мене приїде?

К р а в ц о в (подумав). Ні. Я виживу! Щоб до тебе повернутися!

О л е н к а. Виживи, Кравцов!

Пауза. Заходить Ковалиха, пильно подивилА с я на них.

К о в а л и х а (до Оленки). Пора спати. До сусідів іди.

О л е н к а (підвелА с я). Іду...

К р а в ц о в (теж підвівся, до Оленки). Ми завтра переходимо на інші позиції.

О л е н к а. До побачення... (Виходить).

К о в а л и х а. "На інші позиції" — командир... Лягай спати!

К р а в ц о в. Я на посту.

К о в а л и х а. Спи — не вкрадуть. (Виходить. З порога). Свічку загаси, коли лягатимеш, а то ще пожару наробиш.

К р а в ц о в (ходить по кімнаті). Я найду її після війни! Знайду!.. А може, я їй не сподобався? Я ж некрасивий. Бач, лошам мене обізвала. Може, я й схожий на лоша. Стрижений. Нічого! За війну я ще таке волосся відпущу! (Пауза), До сусідів пішла... Де ті сусіди? Де її знайти?

Непомітно для Кравцова заходить Оленка.

Ол е н к а. Я тут...

Кравцов підбігає до неї, хоче обняти — і не сміє, опускає руки.

О л е н к а. Не хочеться спати.

Помовчали.

К р а в ц о в. Їлонка... А завтра будеш Жанна. Дивна ти... Придумала — кожен день нове ім'я!..

О л е н к а. А квіти ж мають по кілька назв. Є така квітка. Любка дволиста, а ще вона називається нічниця, нічна фіалка, І ще вона має назву, знаєш яку? (Пауза). Люби-мене-не-покинь...

Обоє зніяковіли, мовчать. Чути вальс.

Затемнення.

На авансцену виходять Ковалиха і Скирда.

К о в а л и х а. Лікаря немає... Таке у вас військо!

С к и р д а. З оточення виходимо.

К о в а л и х а. Довоювалися.

С к и р д а. Як поранені?

К о в а л и х а. Чоловік тридцять треба тут лишити.

С к и р д а. Ранком німці увійдуть.

К о в а л и х а. Люди розберуть, приховають.

С к и р д а. Спасибі.

К о в а л и х а. Розпорядися, щоб зброю і що положено забрали у них.

С к и р д а. Єсть!

К о в а л и х а. Спирту дістань. Рани нічим промивати.

С к и р д а. Немає.

К о в а л и х а. А ти дістань! Треба!

С к и р д а. Єсть!

Розходяться в різні боки. В тиші десь здалеку чути поодинокі постріли, короткі черги і звуки вальсу. Переміна світла.

На тапчані сидить Ковалиха, в руках-зім'яте полотно з червоними квітами, обличчя наче закам'яніло, стало ще суворішим. На столі горить свічка. Заходить Скирда. Пауза.

С к и р д а. Спасибі. І від командира корпусу подяка. (Пауза). Не журіться. Ми ще повернемось!..

Пауза.

К о в а л и х а. Вам, командирам, матері віддали дітей своїх, дітей довірили... А ви втікаєте, і їх втікачами зробили. Втікачами і... (Пауза). Насміявся ваш солдатик... над онукою. Над Оленкою насміявся.

Скирда (його аж хитнуло від несподіванки). Брехня.

К о в а л и х а (підняла на Скирду важкий погляд). Я багато прожила... для такої брехні.

С к и р д а. Хто? (Не то запитав, не то відповів). Кравцов... (Пауза). Де Оленка?

К о в а л и х а. Не знаю, куди понесла свій сором.

С к и р д а (хрипло). Трибунал!..

К о в а л и х а. Її батько в перші дні загинув... Я не сказала, душу її берегла. (ПідвелА с я). Вам би трибунал! Щоб матері судили...

Пауза.

Скирда ступив до Ковалихи.

Чого печеш очима, скажений!

С к и р д а (якимось чужим голосом). Я сам... Без трибуналу... Сам!.. (Виходить).

Пауза.

К о в а л и х а. Скажений... (Виходить за ним).

Через деякий час в хату вбігає Кравцов, видно, вкрай схвильований. Зупинився. Швидкий погляд, наче щось шукає... Схопив відерце з фарбою, пензель і великими літерами написав на стіні: "Кохаю... Чекай! Кравцов". Ще раз оглянув, ніби хотів на все життя запам'ятати палац Оленки, — і вибіг.

Сцена темніє.

Десь далеко кулеметна черга. Вибухи. Іде бій. Розпанахав темряву крик Скирди: "Мовча-а-ать!!!" Освітлюється авансцена. На віддалі стоять один проти одного Скирда і Кравцов. Кравцов з гвинтівкою за плечима. Зблідле, аж крейдяне обличчя, згорблений, наче старий... Скирда впився в нього поглядом. Довга, занадто довга для них обох хвилина. Скирда повільно виймає з кобури наган... Кравцов знімає з плеча гвинтівку, обережно, ніби вона зі скла, кладе її на землю, зняв пілотку, затис її в руці і виструнчився. Скирда підняв руку з наганом. Між ними вже стала смерть. Цієї хвилини заходить Вічний. Тримаючи за дуло, тягне ручний кулемет, зупинився... повів поглядом на Скирду, Кравцова, потім зробив два кроки, наче п'яний, і впав між ними...

Затемнення.

Десь покотився бій і затих... Поволі, наче входить світанок, освітлюється хата. Оленка стоїть біля вікна, опустила голову. Ковалиха сидить на канапі, дивиться на неї.

К о в а л и х а (тихо). Збезчестити себе у вісімнадцять літ...

О л е н к а. ...Вже казала тобі. Я кохаю його! (Пауза. Глянула бабі в очі). Чуєш, бабо, кохаю! (Пауза). І він... (Жест у бік слів, написаних Кравцовим).

К о в а л и х а. Три слова. Залишилися тільки слова...

КАРТИНА ДРУГА

Хата. За столом лейтенант Чорний. Молодий чубатий красень. На столі, поверх розкиданих паперів, лежить пістолет. По другій бік столу стоїть Оленка, її важко впізнати. Великі чоботи, подертий кожушок, пов'язана вовняною хусткою. Видно, дуже стомлена. Лейтенант спідлоба дуже суворо, на його погляд, дивиться на дівчину. Пауза.

Ч о р н и й. Почнемо спочатку?

О л е н к а. Як хочете.

Ч о р н и й. Будеш правду говорити?

О л е н к а. Буду.

Ч о р н и й. Не казки розповідати, а правду!

О л е н к а. Правду.

Ч о р н й й. Від населеного пункту, в якому ти проживала, до фронту — чотириста кілометрів!

О л е н к а. Не знаю, може, й чотириста.

Ч о р н й й. Як ти добиралась?

О л е н к а. По-всякому.

Пауза.

Ч о р н и й (намагається бути витриманим). Ти перейшла фронт?

О л е н к а. Перейшла.

Ч о р н и й. За завданням?

О л е н к а (помовчала). За завданням.

Ч о р н и й. За чиїм?

О л е н к а. За своїм.

Ч о р н и й (різко). Не крути! Хто послав?

О л е н к а. Сама себе послала.

Ч о р н и й (схопився, але потім знову сів. Пауза). Одна перейшла чи з групою?

О л е н к а. Одна.

Ч о р н и й. Який об'єкт тебе цікавить? Тут, на фронті?

О л е н к а. Енська частина.

Ч о р н и й. Ти така наївна, така хитра, чи гадаєш, що я вже такий телепень? Перейшла фронт! Ми язика не можемо взяти, а вона перейшла фронт! Тобі фріци придумали легенду ні к чортовій матері!?

(Вдарив кулаком по столу). Завдання, шифр, зв'язки!.. Викладай, коли хочеш жити!

О л е н к а. Чого ви кричите? (Розв'язала хустку, вона упала на плечі).

Ч о р н и й (схопився, бігає по хаті, поглядаючи на Оленку, зупинився). Коли зайшла у ваше село, як ти називаєш, енська частина?

О л е н к а. Перед вечором.

Ч о р н и й. А пішла з села?

О л е н к а. На світанку.

Ч о р н и й. То ти знайома була з тим солдатом десять годин?..

Оленка мовчить, схилила голову.

І так покохала його, що прийшла шукати милого аж на фронт. (Пауза. Посміхнувся). А може, фріци і не дурні... Складаючи легенди, діяли за принципом: чим невірогідніша брехня, тим більше схожа на правду! (Пауза). За яку плату вони тебе купили?

О л е н к а (подивилася на лейтенанта). Ви таке говорите, ніби божевільні.

Ч о р н и й. Ти... (Стримав образливе слово. Бере зі столу папірець). Твій?

О л е н к а. Так.

Ч о р н и й. Тут написано: "Здрастуй, Кравцов!" Що це таке?

О л е н к а. Хотіла написати йому листа.

Ч о р н и й. Чому не дописала?

О л е н к а. Не знала, що далі писати.

Ч о р н и й. Не знаєш, де він, а листа пишеш?

О л е н к а. Так.

Ч о р н и й. Може, він теж шпигун?

О л е н к а. Шпигун... У вас не всі дома.

Ч о р н и й (скипів). Востаннє попереджаю: або кинь брехати, або прощайся з білим світом. Іди подумай!

Оленка виходить.

(Ходить по кімнаті, потім зупинився, розмовляє сам з собою). Лейтенант Чорний, давай поговоримо з тобою наодинці. Уяви: ти не особист, а звичайна собі людина, і тобі розповіли звичайну життєву історію. В селі зупинилась військова частина, яка виходила з оточення. Молода дівчина закохалася в молодого солдата. Закохалася до червоних вогників. Солдат пішов — а вона, ризикуючи життям, розшукує його. Повірив би? Хтозна... (Пауза). Давай тепер підійдемо до цієї справи з другого боку — ставлю себе на її місце... Моя Тамара на фронті, а я лишився в тилу. Потопав би за цотириста кілометрів, щоб перейти фронт, щоб знайти її, знаючи: мене в цій подорожі можуть коцнути. Ну, скажи, лейтенанте, пішов би? Говори, тут немає нікого!.. Ні! Не пішов би... В тилу зв'язався б з партизанами або з підпільниками і воював би з фріцами... А якби не Тамара, а Люся? Теж не пішов би. (Пауза). А може, моє кохання, як кажуть, не з тієї опери?.. Десь глибоко в душі ти віриш цій красивій дівчині. В неї чисті, невинні очі... (Бере зі столу

комсомольський квиток). Вона прийшла з комсомольським квитком... (Розглядає квиток). Видно, у восьмому класі вступала в комсомол. На фото ще зовсім дитя. (Пауза). А коли вона справді так кохає? Але ж, товаришу лейтенант, ворог підступний... Хтось мав рацію, коли сказав: краще розстріляти десятьох невинуватих, ніж помилувати одного шпигуна. Відкинь лірику, лейтенанте... (Рішуче відчинив двері). Заходь!

Заходить Оленка, зупиняється посеред хати, втомлена, аж хитається.

Ч о р н и й. Може, тобі води?..

О л е н к а. Я її напилася досить, поки перепливала... (Пауза).

Лейтенант ходить по кімнаті, потім сідає за стіл. Перемагає вагання.

Ч о р н и й. Слухай, "закохана"... Тебе треба було б до стінки... але я відпускаю. І котись від фронту подалі! Чого стоїш, світиш очима?!

О л е н к а (простягає руку). Квиток.

Ч о р н и й (подає квиток). Візьми.

Оленка виходить.

Який з мене особист? Подам рапорт, на передову в піхоту піду, там легше. А дівчина гарна... (Пауза). Фронт, а мені дівчата в голові. Кінчиться війна — закохаюсь у сто дівчат, у сто і не менше.

Ліворуч сцени опускається наче аркуш паперу в клітинку... На ньому — проекція листа:

"Здрастуй, Кравцов!.. Я вже теж в армії — стою, регулюю..."

Чутно, поряд пролягає дорога, гуркіт машин, голоси: "Чого приглядаєшся, красуня?", "Свого пізнаєш!", "Катюша, привет!", "Брось в кузов пару улыбок!", "Маша, привет с Гурзуфа!".

"...Сотні тисяч пройшли, проїхали повз мене, а тебе не побачила... І ще боюсь зустрітися з тим пришелепкуватим лейтенантом..."

Згасає лист.

Освітлюється фронтова землянка.

За саморобним столом сидить старший лейтенант Чорний. Ася, капітан медичної служби, молода жінка, перев'язує йому руку.

Ч о р н и й. Якщо вже саме медичне начальство перев'язує, — заживе. (Пауза. Дивиться на Асю). Очі у тебе, як шахти — і дна не видно.

А с я. У твоєму батальйоні є обморожені?

Ч о р н и й. Добре, що на війну посилають і красивих жінок, — воювати легше. (Несподівано для Асі обняв її здоровою рукою і поцілував. Ася, наче між іншим, дала йому ляпаса і продовжує перев'язку. Чорний потирає щоку). Це замість таблеток, щоб температуру збити. Ася Михайлівна, вдар у другу щоку для симетрії.

А с я (кінчила перев'язку). Післязавтра на перев'язку.

Ч о р н и й. Тобі б десь у театрі за роялем сидіти — ручки до біса хороші,, а ти на фронт. А тут кулі, як бджоли над гречкою, літають, дзижчать, ще якась ужалить. А поки цього не сталося... (Знову хоче її обняти, Ася знову дає ляпаса).

А с я. Ніби й затишшя на позиціях твого батальйону, а поранених чимало.

Ч о р н и й. З лівої ти б'єш слабкіше... Просись у госпіталь тиловий — на передовій своє вже відробила.

А с я (строго). Товаришу старший лейтенант!..

Ч о р н и й. Зрозумів — відставить лірику. Обморожень поки що немає. А поранені є, і чимало — для затишшя... Німці снайпера десь примостили. Нічого. Командування обіцяє і мені снайпера дати.

Заходить Оленка в кожусі, валянках, у шапці. Через плече гвинтівка.

О л е н к а. Товаришу лейтенант, прибула у ваше розпорядження!

Ч о р н и й (глянув на Оленку, потім аж нахилився вперед, не вірить своїм очам). Товаришу капітан медичної служби, галюцинації можуть бути від такої рани, як у мене? (Підвівся, підійшов до Оленки). Це ти?!

О л е н к а. Я.

Ч о р н и й. Знову до мене?

О л е н к а. У ваш батальйон.

А с я. Ви знайомі?

Ч о р н и й. Родичі. (До Оленки, строго). Документи!

Оленка подає солдатську книжку.

Як ти потрапила на фронт?

О л е н к а. Попросилась... взяли.

Ч о р н и й. Знайшлись такі, що повірили?

О л е н к а. Як і ви колись, товаришу лейтенант!

Ч о р н и й (поправив). Старший лейтенант! Я тобі й зараз не вірю. Візьму й відкомандирую...

О л е н к а. Фронт великий, робота знайдеться.

Ч о р н и й (розглядає книжку). Регуліровщиком була, тепер снайпер. Училася?

О л е н к а. Училася.

Ч о р н и й. Я тебе ще по всіх статтях перевірю. Підкріплення називається. Не вірю я в патлатих солдатів.

А с я. Старший лейтенант!

Ч о р н и й. Не про тебе мова.

А с я (підходить до Оленки). Будемо знайомі. Ася.

О л е н к а (подає руку). Оленка...

Ч о р н и й. Підкріплення! Оленка...

А с я. Будеш жити в цій землянці.

Чорний здивовано глянув на Асю.

Ч о р н и й. Це не ваша резиденція, а мій батальйон, і господар тут я. Житимеш у першій роті.

Ч у т и г о л о с. Товаришу старший лейтенант, прибув начальник штабу.

Ч о р н и й. Іду!.. (До Оленки). Гаразд, лишайся тут. Котелок, ложка, кухоль, сподіваюсь, є, а кухню носом почуєш. (До Асі). Ходімо, капітане медичної служби, проведу тебе, щоб бджола не вкусила.

А с я (до Оленки). Я до тебе буду заходити. Розташовуйся, відпочивай.

Ч о р н и й (виходить з Асею. Ще раз подивився на Оленку). Підкріплення!..

Оленка лишається сама, втомлено опускається на ослінчик. Затемнюється землянка, висвітлюється лист:

"...Здрастуй, Кравцов!.. Вбила першого німця, людину вбила, а мене поздоровляють... Ось яка вона, війна... Морози страшні, а ти, Кравцов, я ж знаю, ходиш розхристаний. Бережись простуди і кулі бережись... Наступаємо, міняємо землянки, а вони схожі, як сестри. Батальйон наш інтернаціональний — зі школи знала, що в нас багато народів, а тут на очі побачила. Всі мови почула. В атаку ідуть на одній: "За Советскую Родину!" Повар-черкес, молодий, красивий, танцює, як бог. Обіцяв у День Перемоги нам десять баранів засмажити..."

Характерними звуками "морзянки" через лист проповзає телеграфна стрічка:

Отдел учета персональних потерь сержантов солдат Советской Армии сообщите имя отчество Кравцова

Зникають лист і телеграма, висвітлюється землянка. Оленка сидить на ослінчику, без кожушка, на грудях орден Вітчизняної війни 2-го ступеня. Заходить Чорний, кожух розстебнутий, шапка на потилиці... зупинився, запалює цигарку.

Ч о р н и й. Заходить бойовий командир, треба підхопитись — очима їсти начальство, а вона не помічає. Чому? Тому що я сам розбалував. А чому розбалував? Тому що для мене патлатий — то не солдат... (Підійшов до Оленки, ледь не торкнувся її грудей, вона вдарила його по руці). Чого ти, кішка стозуба, — я хотів ордени роздивитись... Ще молоко на губах, а уже орден... Скільки ти коцнула фріців підраховують, а скільки я — нема нікому діла. Мені положено. Пишеш?

О л е н к а. Пишу.

Ч о р н и й. Шукаєш?

О л е н к а. Шукаю.

Ч о р н и й. Де папір береш? Начштабу привозить?..

О л е н к а. Начштабу.

Ч о р н и й. Ти його теж через свої оптичні (жест) на мушку взяла. Кравцов тебе любить, начштабу тебе любить, і я тебе люблю. Сьогодні навіть снилось, цілував тебе. Розповісти — як?

О л е н к а. Не треба.

Ч о р н и й. Краще покажу. (Обнімає Оленку, ніби хоче поцілувати, Оленка вирвалась). Кинь думати про свого Кравцова. Скажи начштабу, хай не приносить папір — покохай (жест, мовляв) мене, ми з тобою по-сімейному до Берліна...

Оленка вперше звела погляд на Чорного.

Чого націлилась оптичними?

О л е н к а. Коли будете давати рукам волю або говорити всяке... пристрелю!

Ч о р н и й (аж відсахнувся). Ти що! Від тебе всього можна чекати. Пожартував! (Пауза). До Берліна ще далека дорога. Он до млина не дійдемо. Стояв млин, діти на ньому гралися, і хто знав, що у війну він буде висотою сто тридцять сім... Через нього вчора... сорок солдатів не повернулося з атаки. На який хрін ця висотка!.. Десь комусь на карті муляє очі. Але їм видніше. Твій начштабу теж в атаку з солдатами ходив... Безстрашна особа...

Заходить Ася.

(Схопився, напівсерйозно виструнчився, відрапортував). Здравія желаєм, товаришу капітан медичної служби! У довіреному мені батальйоні...

А с я. Сидіть.

Ч о р н и й. Єсть сидіти!

О л е н к а. Чого ви так довго не заходили?

А с я. Роботи багато. (Засміялася).

Ч о р н и й. Чого вам смішно, Асю Михайлівно?

А с я. В мене є один санітар, колишній бригадир колгоспу, так він каже, що на фронті теж треба трудодні ввести. Бо є лініві і роботящі,

відважні і так собі... Між іншим, він хоче прийти побачити тебе, Оленко. Каже: "Що воно за дівчина?"

Ч о р н и й. Яка слава про тебе йде...

А с я. Тобі теж нічого ображатися... Ордена одержав?..

Ч о р н и й (розпахує кожуха). Ось, новенький.

О л е н к а. А не казали.

Ч о р н и й. Я скромний, а мене Ася не любить, Оленка застрелити обіцяє. Німці теж думають, як би мене вбити... От життя!..

Ч у т н о г о л о с. Товаришу старший лейтенант, начштабу приїхав.

Ч о р н и й (до Оленки). Це ти його приманила, інші батальйони живуть спокійно, а в мене гості ледь не кожний день. Іду-у! (Виходить).

Пауза.

О л е н к а. Начштабу справді часто заходить. Зайде, помовчить, помовчить і піде.

А с я. Кажуть, його дружина з якимось тиловиком втекла.

О л е н к а. Звідки взнали?

А с я. Жінки ж є на фронті. Для держав бувають таємниці, а для жінок — не буває. Вони знають, що й до тебе начштабу заходить.

О л е н к а. Ще поговір піде...

А с я. Ні, вони знають, що Кравцова шукаєш.

О л е н к а. А ви одружені?

А с я. Не встигла.

О л е н к а. А родина у вас велика?

А с я. Велика, дуже велика... Від прабабусі до правнучки... Де вони тепер? Розвіяла війна людей.

О л е н к а. А у мене тільки бабуся лишилася... Не пускала з дому...

А с я. А ти втекла?

О л е н к а. Бабуся знала, що я хочу тікати... Але вдавала, що не відає. Тільки татову похоронку на столі поклала.

Пауза.

А с я. Давай після війни зустрінемось... Фронтові друзі — це вже більше, ніж родичі.

О л е н к а. Обов'язково. І нашого комбата відшукаємо... Не уявляю його в мирний час. Він орденів має багато. Буде якимось начальником.

А с я. З орденами тепер стільки, що для них посад і на всьому світі не вистачить... Кожен повернеться до своєї роботи. Я ось — у лікарню.

О л е н к а. А я куди? Ніякої професії.

А с я. В інститут поступиш.

О л е н к а. Все забула (усміхнулася), крім теореми Піфагора.

А с я. Не журись, Оленко... Гірше позаду. Тепер ми не тікаємо, а наступаємо... Розгромимо фріців, життя буде уявляєш яке?

О л е н к а. Не уявляю.

А с я (усміхнулась). Я теж... Ну, бувай, Оленко, піду. Треба приготуватися до бою. Випаде вільний час — навідайся до мене. (Виходить).

Заходить Федір Іванович, в ньому зразу вгадується кадровий офіцер. При появі майора Оленка підхопилася.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Як життя, Оленко?

О л е н к а. Добре, товаришу майор.

Ф е д і р І в а н о в и ч (підходить до Оленки, дістає з кишені рукавички). Це вам... як снайперу... пригодиться. А це папір...

О л е н к а (приміряє). Які теплі... Якраз на мою руку... Спасибі, Федоре Івановичу. І за папір спасибі...

Федір Іванович сідає, запалює цигарку. Довга мовчанка.

Ф е д і р І в а н о в и ч. (мабуть, не знаходить слів). Як життя, Оленко?

О л е н к а (усміхнулась). Ви вже питали. Добре, товаришу майор! (Довга пауза). Федоре Івановичу, пробачте. Може, не треба було цього говорити... Ви... не заходьте так часто до мене. Можуть не так подумати...

Ф е д і р І в а н о в и ч. Розумію!.. (Піднявся, видно, хотів щось сказати, але чи передумав, чи не зміг). До побачення. (Виходить).

О л е н к а. Мабуть, надаремно я так. І скучати буду за ним, за мовчазними бесідами...

Заходить Чорний.

Ч о р н и й. Про що ти говорила з ним, хотів би я знати.

О л е н к а. Не скажу.

Ч о р н и й. Я думав, що, крім наказів, начштабу нічого не вміє говорити. А з тобою, бач, балакун.

О л е н к а. Балакун.

Ч о р н и й. Математик війни... А з тобою говорить про любов?

О л е н к а. Говорить.

Ч о р н й й. Не вірю... (Пройшовся по землянці). Сьогодні у вісімнадцять нуль-нуль знову будемо брати той проклятущий млин — висоту сто тридцять сім... Ну, як доберемось, я власними руками порубаю його на тріски і спалю... (Пауза). Ні, не спалю, хай останеться дітям гратися... А через цю іграшку десятки батьків не повернуться додому...

Затемнення.

Чути віддалений бій. Тиша. Висвітлюється лист.

"...Задивилася на журавлиний ключ і прогледіла німецького офіцера. Він ніколи й не довідається, що журавлі врятували йому життя.

...Дві доби була в своєму "гнізді". Повар сам, без наказу, вирішив принести мені гарячої страви і не доповз. Убили черкеса..."

Висвітлюється землянка. Оленка чистить гвинтівку. Заходить Вічний.

В і ч н и й. Можна?

О л е н к а. Заходьте.

В і ч н и й. Прийшов познайомитися, подивитися, що воно за снайпер. Ася Михайлівна дозволила, то й прийшов.

О л е н к а. Сідайте.

В і ч н и й (з неприхованою цікавістю дивиться на Оленку). Таке дівча, а роботяще на війні! Я б тобі по три трудодні за один день писав. Дав бог очі зіркі, чи як? Прицілишся, і немає фашиста?

О л е н к а (усміхнулася). Прицілюся, І немає.

В і ч н й й. З першого дня на фронті, а такого дива не бачив. Дівча — і стільки поклало. А чого мало орденів? Я б тебе ними обвішав, як генерала. І звання — старший сержант — мале.

О л е н к а. А яке б ви мені дали?

В і ч н и й. Капітан, чи що... Я тобі, Оленко, гостинця приніс. (Починає виймати з усіх кишень). Ось духи, пахнуть, як конвалії. Ось шарфик — обв'яжеш шию, не буде холодно. Рукавиці хтось добрячі зв'язав, шкарпетки вовняні, хусточка з квіточкою, котушка з голкою, щось

розірветься — зашиєш. Горілка, настояна на калині, — тобі ж на снігу лежати, а воно ковтнеш і тепліше стане...

О л е н к а (здивовано). Де ви набрали всього?

В і ч н и й. Посилки з тилу присилають, то я й... Давно збирався в гості до тебе прийти. А це олівці, конверти — пиши, кому хочеш. Є кому писати?

О л е н к а. Нікому.

В і ч н и й. На окупованій? Сама звідки?

О л е н к а. З Полісся... Є там таке село Піски...

В і ч н и й. Проходив я, коли відступали через Полісся, якесь і село Піски проходив, там ми ночували... Та Пісків чимало на Україні!

О л е н к а. Може, то наше село й було?

В і ч н и й. Може... Ми в тому селі тільки ніч були... Там нашого комкора якась бабка на ноги поставила...

Оленка (аж стрепенулася, так вразила її надія). Кравцова!.. Кравцова! Знали такого?

В і ч н и й (вражений, пауза). Знаю... Ти... А ти не Їлонка?

О л е н к а. Він! Це він! А я Їлонка... Тоді була Їлонка.

В і ч н и й (опустився на ослінчик). Оце так... Кажуть, снаряди в повітрі зустрітися можуть, а щоб люди отак...

О л е н к а. Де він?

В і ч н и й. Слава богу, що ти така, слава богу...

Оленка (схопилася, кинулася до Вічного). Кажіть!..

В і ч н и й. Тобі приніс, а сам попробую. (Відкриває пляшку, наливає собі в кухоль). Отаке буває

В і ч н и й. Кравцов — імені так і не знаю... Був там Кравцов чи ординарцем, чи просто при штабі. Коли відступали — розшарпали нас, розбили, — все перемішалося... Геройський хлопець Кравцов! Якось ад'ютант комкора, капітан Скирда, хоробрий і безстрашний чоловік, сам з кулеметом німців затримував... Ми відступали... А він на тій стороні річечки й залишився... Фашисти б'ють, не підступити, а Кравцов вужем проліз і витяг ад'ютанта, можна сказати, з того світу... Та попросив не казати, що він врятував... Не знаю чому. Може, тому, що ад'ютант не любив, коли хтось хвастав своїм героїзмом. І Кравцова тоді куля зачепила — я його перев'язував. Теж хлопча просило, щоб не знали про його рану-хотів у строю залишитися. А потім... ти знаєш (пауза)... Я не вірю, щоб він щось погане... Якщо й було, то по-доброму...

О л е н к а. Я кохаю його.

В і ч н и й. Тоді й треба було сказати... А то десь забігла...

О л е н к а. І сама не знаю, чому втекла тоді. Баби злякалася.

В і ч н и й. Коли вийшли з оточення, Кравцова — в штрафний чи в маршову роту.

Оленка (тихо). Де він тепер?..

В і ч н и й. Якщо зостався живий — десь воює!

Заходить Чорний. Вічний схопився, виструнчився.

Ч о р н и й (глянув на стіл). А це що за галантерея? (Повів поглядом на Вічного).

В і ч н и й. Рядовий Вічний!

Ч о р н и й. Рядові всі вічні.

В і ч н и й. Так точно, товаришу старший лейтенант, рядові вічні. Вічні, бо їх без ліку.

Ч о р н и й. Філософствуєш?

В і ч н и й. Потроху. Дозвольте йти?.. (До Оленки). До побачення, дочко. Ще зайду, а ні, то ти навідайся, поговоримо. (Вийшов).

Ч о р н и й. Учора Ася Михайлівна відчубучила. Щоб, мовляв, ближче до поранених, так вона прямо в пекло полізла, ну, її й стукнуло. (Жест). Ось цими руками виніс, на щастя тільки оглушило. Очуняла... Жінки живучі, це їхня перевага. (Подивився на дівчину). Що з тобою?

О л е н к а. Нічого.

Ч о р н и й. Захворіла?

О л е н к а. Здорова.

Ч о р н и й. Краще б ти захворіла. (Помовчав). Проти позицій сусіднього батальйону діє німецький снайпер. Вже комвзводу... І бійців, як куропаток... Снайпера нашого теж пришив. Наказ зі штабу...

О л е н к а (підвелася). Слухаю!

Ч о р н и й. Маскіровочка там не перший клас! Пропадеш, як і той... Ви, жінки, можете придумати якусь хворобу. Вам це легко. А я скажу в штабі... Домовились?

О л е н к а. Ні! Піду!

Ч о р н и й (аж сердито). Тобі жити треба, Кравцова знайти треба!

Оленка (уперто). Піду.

Ч о р н и й. І хто придумав жінок на фронті?!

О л е н к а. Вони самі придумали.

Ч о р н и й. (обняв за плечі Оленку. Видно, як тамує тривогу. Пауза). Іди! Вліпи йому. Вліпи йому в самісіньке серце. В самісіньке серце, гаду!

Висвітлюється лист.

"Вічний розповів мені все... Кравцов, прости!.. Не знаю, чи зможу коли-небудь зняти з своєї душі те горе, що мимоволі заподіяла тобі...

Хто б подумав, що кохання може спричинити горе? Кохання і горе-хіба їм можна стояти поряд?"

Переміна світла, в землянці Чорний і Федір Іванович. Федір Іванович сидить, обхопивши голову. Чорний ходить, не в силі приховати хвилювання.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Хто сказав?

Ч о р н и й. Комбат-два подзвонив.

Довга пауза. Заходить Вічний, в руках Оленчина гвинтівка, рукавички, шапка... Шапку і рукавички він поклав на стіл, гвинтівку обережно прислонив у кутку... Всі троє мовчать... Федір Іванович підвівся. Напружена пауза.

В і ч н и й. Зняла фріца... І самої не минула куля... Клопоче над нею Ася...

Ч о р н и й. Виживе... Вона так ненавидить фашистів і так кохає Кравцова! Виживе!

Заходить Ася. Всі повернулися до неї. Затемнюється землянка, висвітлюється лист:

"...Вижила. Снайпером уже не можу. Вивчилася на радистку. Завтра нашу групу посилають у ворожий тил. Генерал мене окремо викликав, сказав — подумати. Зрозуміла — завдання виключно небезпечне. Що б ти зробив, Кравцов, на моєму місці? Відмовився б? Ні!.. Я теж!.. Я тепер збагнула, чому в той світанок втекла. Не баби злякалася. Щастя мене понесло..."

Лист перетинає телеграфна стрічка:

Штаб партизанских отрядов отсутствием анкетних данных сообщить местонахождение Кравцова не имеет возможности

Фронтова дорога. Чорний, Федір Іванович, Ася, Вічний когось чекають. Кожний в своїх думках. Заходить О л е н к а з речовим мішком за плечима.

О л е н к а (радісно). Всі прийшли! Спасибі!

Чути сигнал машини.

Ч о р н и й. На віллісі. Як генерал!

А с я. Добре, що приїхала попрощатися.

Ч о р н и й. Значить, на той бік?

А с я. Не згуби адреси, після війни зустрінемося.

О л е н к а. Напам'ять вивчила.

В і ч н и й (дістає якийсь згорток). Візьми.

О л е н к а. Що це?

В і ч н и й. Потім подивишся — гостинець.

О л е н к а (цілує Вічного). Спасибі...

В і ч н и й. Прощайся та йди... Чуєш, гуде.

Ч о р н и й. Хто ж це тебе засватав у таку командировочку?!

О л е н к а. Сама... І Федір Іванович... допоміг.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Щасливої дороги. (Як перед старшим, віддав честь, повернувся і стройовим кроком вийшов).

Ч о р н и й. Математик!

А с я (поцілувала Оленку). Щасти! (Виходить).

Ч о р н и й (подав руку). Бувай здорова, закохана.

Чути сигнал машини.

О л е н к а. Іду.

В і ч н и й (підійшов). Бережись, дочко. Скоро війні кінець... (Поцілував). Іди.

Оленка вибігає, щоб не помітив її сліз.

Поніс вітер пушинку!

Завіса

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ПЕРША

Висвітлюється лист:

"...Ти, мабуть, уже демобілізувався, Кравцов, уже дома... Я теж їздила додому...

...В нашій хаті зупинилися на постій два німецьких офіцери. Їм забажалося "руського чаю", справжнього, з самовара. Бабуся приготувала і чай, і заварку — вона на цьому зналася... Напилися офіцери, поснули та й не прокинулися від бабиної заварки. Оскаженіли фашисти і все село спалили, і людей до одного... Не село, а згарище. Тільки печі біліють, як хрести. Не село, а кладовище...

...Знайшла Асю і живу в неї. У нас все спільне: і хліб, і спогади, і надії... Я тепер нянею в госпіталі... Скільки поранених перебуло, і ніхто

не зустрічав Кравцова... Життя у нас, можна сказати, спокійне... Цілий день на роботі, а вечорами п'ємо чай..."

Висвітлюється невеличка затишна кімната. Стіл, стільці, шафа, ліжко, старий шкіряний диванчик, на вікнах білі занавіски. Ася і Оленка п'ють чай, обидві у військовій формі без погонів.

О л е н к а. На війні почувала себе певніше, а тепер... Наче відстала від поїзда на якійсь забутій станції, без речей, без квитка, без надії наздогнати свій поїзд...

А с я. Кравцова шукаєш?

О л е н к а. Шукаю.

А с я. Виходить, їдемо.

О л е н к а (сумно посміхнулась), У тупик.

А с я. Це вже на тебе не схоже, Оленко.

О л е н к а. Подумаю — рідних нікого — не віриться. Наче страшний сон — нікого! Одна! (Пауза). Невже і в тебе, Асю, нікого? Може, десь хтось залишився? Казала ж — така велика родина...

А с я. Родина велика, дуже велика... Але і Бабин яр великий, дуже великий! Усі там... (Пауза). Ходила туди, не знаю, як сказати, — прощатися чи відвідати їх.(Пауза). Приходять в Бабин яр живі, а там вони здаються теж мертвими... Глянеш — стоять скам'янілі від горя. Наче пам'ятники закатованим. І вночі приходять. І я була. Ніч тоді — наче її хто вилив на землю, і вона загусла чорною смолою — непроглядна. Стою, і на мить здалося, що вони, закатовані, зі мною поряд... А може, я з ними...

Мовчать, пригнічені спогадами. Довга пауза.

О л е н к а. Після таких спогадів, як після бою, моторошно на душі.

Пауза.

А с я. Ми залишилися живі. Треба жити, будемо жити, Оленко... (Розливає чай в кухоль і чашку без ручки. Посміхнулася). Сервіз! А до війни в нас дома був чайний сервіз з якогось особливого фарфору. Правда, ми його не займали, боялися, щоб не побити. Він стояв у буфеті, як прикраса, як ознака благополуччя.

О л е н к а. Тепер люди розумніші стали, не будуть набивати свої квартири дорогими меблями, сервізами, люстрами — будуть жити простіше... війна навчила!

А с я. Війна заморозила людей, а відтануть, може, знову... і меблі, і люстри, і сервізи... та й війна забудеться...

О л е н к а. Ми все про війну. Спробуємо не згадувати її хоч за вечерею... Хто знайде хорошу мирну тему, одержить у премію грудочку цукру. Згода?

А с я. Згода.

О л е н к а. Щоб війною і не пахло...

Заходить Чорний — шинеля на плечах, при орденах, чуб вибився з-під кашкета. Оленка і Ася дивляться на нього і не вірять своїм очам.

Ч о р н и й (обвів поглядом кімнату). Хороша землянка, жити можна!

А с я. Капітан!

О л е н к а. Товаришу Чорний!..

Обидві схоплюються, цілують його.

Ч о р н и й. Оце атака! Вважайте, що ваша взяла! Скільки добивався, щоб ви мене поцілували, можна сказати, із зброєю в руках добивався. А тут — добровільно.

А с я. Сідайте до столу.

Ч о р н и й. Дай опам'ятатися. Що ж це виходить? Шукав одну з вас, знайшов обох!

О л е н к а. Шкодуєте?

Ч о р н и й. Не шкодую. (Засміявся). Але знову ж таки проблема.

О л е н к а. Знову жарти. Боже, яка радість! Нашого полку прибуло. (Підсовує стілець). Сідайте.

Ч о р н и й (сідає). Може, ще раз поцілуєте?

А с я. Обійдешся.

Ч о р н и й. Скупою залишилася. В госпіталі знову ріжеш-кроїш?

А с я (засміялась). Ріжу-крою!

Ч о р н и й (до Оленки). А ти?

О л е н к а. Няня.

Ч о р н и й (імітує голос хворого). Няня, дай утку! (Махнув рукою). Роботьонка!

О л е н к а. А ви?

Ч о р н и й. Вибираю зручну позицію! (Жест). Це вже без мене одержала? За партизанство? Чув.

О л е н к а. Так де ж ви?

Ч о р н и й. Заїхав у село до сестри, потрудився. Хату полагодив, сарай, паркан. У колгоспі роботи — вибирай любу! А дівчат — аж земля біліє від їх хусточок, та всі такі гарні. Жити в селі можна... А це надумав — провідаю однополчан.

О л е н к а. Як же ви нас знайшли?

Ч о р н и й (засміявся). По карті.

О л е н к а. Сідайте вечеряти. Ви ж з дороги, голодні.

Ч о р н и й. Голодний? (Знімає ранець). Ось у цій торбі сало, хліб, цибуля, навіть пшона з кілограм. Це мене дівчата проводжали. Плачуть і сунуть у торбу всяку всячину! Уявляєте? Торба була мокра від дівочих сліз. Наче під дощем побувала.

А с я. Так уже й ридали?..

Ч о р н и й. Я в селі, як Онєгін у Петербурзі. Нарозхват! Руки, ноги є, вродливий, ордени... Любили всі. (Пауза). Але я привіз себе вам! Беріть у полон.

А с я. Війна скінчилась, у полон не беруть.

Ч о р н и й. Тоді зарахуйте до своєї команди.

А с я. Укомплектована.

Ч о р н и й. Побуду в резерві. (До Оленки). Кравцова знайшла? (Пауза). Я теж шукав! Трьох Кравцових зустрів, не ті...

А с я. Мого листа одержав?

Ч о р н и й. Так точно!

А с я. Рік мовчав?

Ч о р н и й. А що лист? Папір. (Пауза, наче жартома). Ти любиш мене, Асю?

А с я. Допит?

Ч о р н и й. А ти, Оленко?

О л е н к а. Люблю.

Ч о р н и й. Краще б змовчала.

Пауза.

А с я. Наше місто сподобалось?

Ч о р н и й. Як сліпий солдат, дивиться на світ чорнотою вибитих вікон. (Пауза). Асю, що ти написала в кінці листа до мене?

А с я. Чекаю.

Ч о р н и й. Так точно! Написала, що чекаєш. І я приїхав.

А с я. Через рік?

Ч о р н и й. Думав! Рік думав...

А с я. Про що?

Пауза.

Ч о р н и й (майже сердито). Про життя! Ким я був на фронті?! Командир батальйону! Капітан! Офіцер! На рівних з тобою! А мир зірвав з мене погони і знову кинув у рядові... (Схопився, виструнчився перед Асею). Рядовий Чорний! Ось хто я такий!.. Ось яке воно сволочне життя! Уже два місяці, як я приїхав сюди, і працюю... Головою міськради? Ні! Слюсарем у домоуправлінні, ремонтую крани, водопроводи! (Посміхнувся). Ось так, Асю Михайлівно!.. Слюсар проводжав вас і з роботи, і на роботу. Назирці, щоб не помітили... А сьогодні наче петлею мене здушило — не міг далі і прийшов... Тільки не здумай для годиться заперечувати... (Пауза).

А с я. Не буду.

Ч о р н и й. Тим краще... Я завтра поїду звідси.

А с я (пауза). Щасливої дороги. Рядовий!

О л е н к а. Асю! Ти... Ти подумала?!

А с я (ніби про себе, тихо). А що думати? Я кохала його погони офіцерські, а тепер він рядовий...

Чорний стоїть розгублений, потім ніби ударила його якась думка. Схопив чашку, кухоль, виливає чай, дістає з торби флягу, наливає Асі, Оленці, собі в кришку з-під фляги, чокається з ними. Всі мовчки випили.

О л е н к а (встала, глянула на Асю, Чорного). Гірко!

Ася підводиться, Чорний обіймає її, цілує.

(Оленка про себе). Вона знайшла!..

Повільно гасне світло.

Висвітлюється лист:

"Чорний одержав, як він висловлюється, бліндаж. Ася перейшла до нього, а я лишилася тут... Навчаюся в художньому технікумі... Художником хочу бути. Шукаю тебе. Де почую чи прочитаю прізвище Кравцов, узнаю адресу і пишу йому. Чи це не ти?!"

Зникають слова листа, і на папері пробігають рядки телеграми:

Отдел учета персональних потерь сержантов и солдат Советской Армии просит сообщить имя и отчество Кравцова и воинскую часть в которой он служил последнее время

Висвітлюється кімната. Оленка стоїть перед маленьким дзеркальцем, що висить на стіні. Розчісується. Заходить молода жінка, бідно, але дбайливо одягнена. Видно, знервована, намагається бути спокійною, але це їй не вдається. Відверто розглядає Оленку.

О л е н к а. Ви до мене?

М о л о д а ж і н к а. Ось ти яка, Їлонка...

О л е н к а. Їлонка?

М о л о д а ж і н к а. Молода. Ще молода, а видно, Крим і Рим пройшла і мідні труби... (Вдавано сміється). Тебе ще ніхто не тягав за твої патли?

О л е н к а. Що таке, хто ви?

М о л о д а ж і н к а. Фронтовичка. Похідно-польова жона — ППЖ. В атаку ходила на чужих чоловіків... Видно, не одному прислужилася!

О л е н к а. Що ви говорите? Замовкніть!

М о л о д а ж і н к а (вже не стримується — гнів аж тіпає нею). Війна скінчилась, а ти не можеш заспокоїтися! Ти їм тепер не потрібна! (Брутально кинула). Із запльованої криниці води не п'ють! (Пауза). Чого мовчиш? Невинною прикидаєшся? Ось. (Дістає з сумочки лист, кидає на стіл). Тоді, як знайомилась, Їлонкою називалась, а тепер? (Пауза). Чого ти до Кравцова чіпляєшся?.. У нього двоє синів малих. (Дістає фото, кладе на стіл). Бачиш — на руках обох тримає. Куди він піде від них?

Оленка не взяла фото, тільки підійшла, подивилася і відійшла.

Ти що, німа?

О л е н к а (тихо). Не він. (Пауза). Не він...

Переміна світла. Оленка і молода жінка сидять за столом.

М о л о д а ж і н к а (вже іншим, співчутливим голосом, та й вся вона наче іншою стала, аж погарнішала — може, від того, що зняла хустку, вродливе обличчя — спокійне). Ще раз прошу, пробач мені, дурній. (Пауза). Я з своїм зустрілася за два роки перед війною. А потім він як

пішов, то аж у сорок п'ятому повернувся. Що вже я пережила за ці роки?! Думками вдень і вночі біля нього — і вмирала і оживала з ним. Повернувся, одружилися, щастя поселилось у душі — не ходжу по землі, на крилах літаю. І десь взялася думка, ніби ворог підкинув: невже він п'ять років нікого не любив? Я взяла та й запитала його... Він якось байдуже, наче пригадав: сестра одна на фронті подобалася, гарна дівчина була... І перевів розмову на інше. Я вже не допитувалась більше. А та сестра п'явкою в серце впилася. Відчуваю, по голосу його відчуваю, що нічого страшного не було, а п'явку відірвати не можу. Для чого він мені так нерозумно признався? Власне, що признався? Просто подобалася. А тут лист від тебе!.. Я вже з собою нічого не могла вдіяти. Поїду і вб'ю розлучницю! Отака я божевільна, Оленко. (Пауза). Так грішно про тебе думала. Прости.

О л е н к а. Я не серджуся.

М о л о д а ж і н к а (обняла Оленку). Не втрачай надії — може, він і живий. Може, в полоні... Тепер багато повертається, чекай.

Затемнюється кімната. Висвітлюється лист:

"Закінчила училище. Працюю в театрі художником-декоратором. Відремонтувала свою "землянку", придбала нові меблі. Хто не прийде — захоплюється, як у мене гарно. Я люблю свою "землянку", а іноді хочеться підійти і кинути гранату в неї, в мою тюрму... Якби ти знав, Кравцов, як важко бути жінці самотній. Наче й на вулиці чоловіки вгадують, що ти самотня. Кидають на тебе погляди такі... липкі, що хочеться швидше додому, стати під душ, відмити їх...

Пробач, з ким же, як не з тобою, поділитись..."

Кімната Оленки... Не "землянка", а нова — світла, зі смаком вмебльована. Здається, тут оселився затишок і спокій... Оленка увімкнула приймач, слухає пісню...

Дзвінок. Оленка відчиняє двері, заходить Адвокат. Йому вже сорок. Красивий, випещений, святково одягнений, в руках букет білих і червоних троянд.

А д в о к а т. Пробачте, що я без запрошення.

О л е н к а. Справді, несподівано. Що вас привело до мене?

А д в о к а т (подає троянди). Ось ці троянди. Подумав, ви художник, ви любите квіти...

О л е н к а. Дякую. В честь чого?

А д в о к а т. Просто так. Надворі падає сніг — і ці троянди. Така несумісність... (Усміхнувся). І ви, як троянда, серед снігу...

О л е н к а. Для правди занадто красиво. А втім, я помітила, що ви схильні до велемовності.

А д в о к а т. Коли я бачу вас, мимоволі народжуються небуденні слова.

О л е н к а. Ви адвокат, це професійна звичка розцвічувати мову, але тут немає суддів і підсудних. Може, і буденною обійдемось.

А д в о к а т. Не розумію...

О л е н к а. Наприклад, я скажу вам: не треба чекати мене біля театру. Не треба шукати випадкової зустрічі зі мною. І нема чого заходити до мене без запрошення, навіть з трояндами. Що ви на це скажете?

А д в о к а т. Згоден з вашим міркуванням і прямотою. Але... (Пауза, посміхнувся). Справді, професія впливає і на лад мислення. Ви сказали, що тут нема суддів і підсудних... Уявімо, що є...

О л е н к а. Не збагну.

А д в о к ат. Ви суддя, а я підсудний і сам себе буду захищати.

О л е н к а. Ви вчинили злочин?

А д в о к а т. Ви суддя, і вам вирішувати, чи вчинив я злочин.

О л е н к а. Суддя, злочинець, адвокат — цікаву гру ви пропонуєте...

А д в о к а т. Все, що я вам скажу, може здатися банальним. Але повірте, Оленко, в кожному моєму слові правда... Я жив спокійно. Я вважав себе щасливим... А може, це так і було. А потім Першотравневе свято. І раптом у барвистому потоці людей я побачив вас... Побачив — і вулиця ніби обезлюдніла. Залишились тільки ви. Я йшов за вами, мов зачарований, я хотів хоч на мить вловити ваш погляд... (Пауза). Думав — усе минеться. Я хотів зітерти ваш образ в пам'яті — і не міг. Не міг пересилити себе. Я шукав зустрічей... Аби хоч здаля глянути на вас. І ті кілька вечорів, коли мені випало щастя якихось півгодини побути з вами, ставали для мене святом. Коротка дорога від театру до вашого будинку... Ви приходили додому, гасло світло у вашому вікні, а я цю дорогу вимірював ще десятки разів. Я не хлопчисько, щоб не зважувати свої слова (Пауза. Наче вагається, чи сказати). Я кохаю вас, Олено... І життя мені без вас немає... (Пауза). Я боявся про це сказати. Але ще більше боюся вашого вироку, мій суддя! (Схилив голову. Тривала пауза).

О л е н к а (дивиться у вікно. Не повертаючись). Але ж ви одружений, ви любите свою дружину.

Пауза.

А д в о к а т. Я думав, що любив її, — а тепер... (Завагався). Може, не треба?

О л е н к а. Кажіть!

А д в о к а т. Мені тяжко про це говорити. (Довга пауза). Але тепер я не можу дивитись, я не можу чути її голосу, її подиху... Кожен жест, кожне слово викликає в мені протест, вона стала мені... нестерпною. Це жорстоко з мого боку, але що я вдію. (Підійшов до Оленки). Не женіть мене, Олено.

О л е н к а (відійшла в сторону). Я вас зрозуміла. І не осуджую вас.

А д в о к а т. Тепер я найщасливіший у світі. (Цілує Оленці руку).

О л е н к а. Не будемо критися з нашим коханням.

А д в о к а т. Моя дорога, мила Оленко!!!

О л е н к а. Сьогодні ж, зараз підемо до вашої дружини і все скажемо — для чого ховати наші почуття? Скажемо їй все...

А д в о к а т (не знає, що відповісти, розгублено посміхається). Звичайно... але... як це зробити?

О л е н к а. Ось так. Я одягаюсь, і ми йдемо до вашої дружини... У нас — справжнє кохання. (Бере з шафи пальто, одягається). Вона нас зрозуміє.

А д в о к а т (затримуючи Оленку). ...Її треба підготувати, в неї особливий (запнувся), не м'який характер.

О л е н к а (вже одягнена). Ви їй розповісте про своє велике кохання так, як ви говорили мені, і вона повірить вам.

А д в о к а т. Я?!. Розкажу... (Сів, підшукує слова). Ви жартуєте?

О л е н к а (здається, на повному серйозі). Коханням не жартують.

А д в о к а т (вже з нотками роздратованості). Так, але ж ви не дитя, щоб не розуміти складності ситуації... І я не підготовлений до розмови з дружиною...

О л е н к а. Що ж, я розповім сама... Не турбуйтесь, жінки уміють говорити про великі почуття... Розповім так, що вона — не знаю, як мене, а вас зрозуміє.

А д в о к а т (підвівся, рішуче). Цього робити тепер не будемо...

О л е н к а. Ви можете й додому не заходити... Почекайте тут, у мене, поки я повернусь. (Хоче йти).

А д в о к а т. Між іншим, кохання може бути без руйнування сім'ї... Сім'я і кохання можуть іти паралельно... паралельно. Подумайте над цим.

О л е н к а. Я так не хочу. Я свого доб'юся! Ви будете тільки моїм!

А д в о к а т. Я лише подарував квіти...

О л е н к а. Не відмовляйтесь.

А д в о к а т. Бувайте здорові...

О л е н к а. Ні-і... Ні! (Заступає дорогу).

А д в о к а т. Це вже схоже на шантаж.

О л е н к а. А кохання?

А д в о к а т. Ви мене примушуєте...

О л е н к а (весело сміється, потім майже урочисто). Суд оголошує вирок: я звільняю вас від кохання і забороняю вам на все ваше життя вимовляти це святе слово.

Висвітлюється лист:

"Дев'яте травня. У цей день ми збираємося втрьох і святкуємо по-фронтовому... Чорний, Ася і я. І ти з нами! І стіл завжди накритий на чотирьох..."

Проповзає телеграфна стрічка:

Всесоюзное общество Красного Креста и Красного Полумесяца Управление по розыску советских и иностранных граждан не можем установить место нахождения Кравцова отсутствием полных данных.

Кімната. Стіл без скатертини, на столі чотири котелки, ложки, чотири відломлених шматки хліба, чотири залізних кухлі, солдатська фляга. В пляшці напіврозквітла гілочка... Оленка у військовій формі з погонами лейтенанта, при орденах.

О л е н к а (дивиться на годинник). Ще п'ять хвилин... (Дзвінок, Оленка здивована). Може, мій годинник відстає... Але ж ми вчора, як перед боєм, звіряли з годинником Чорного. (Відчиняє двері).

Заходить Федір Іванович у формі полковника.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Здрастуйте, Оленко!

О л е н к а (спочатку не впізнала його). Начштабу? Федір Іванович? Невже це ви?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Як життя, Оленко?!

О л е н к а. Точно так у нас завжди починалася розмова. Добре живу!

Пауза.

Ф е д і р І в а н о в и ч. І так кінчалась...

О л е н к а. Як ви знайшли?

Ф е д і р І в а н о в и ч. В "Пионерской правде" прочитав про зліт піонерів 25-ї школи вашого міста. Там виступала із спогадами учасниця Вітчизняної війни, снайпер 346-го стрілкового...

О л е н к а. А ви "Пионерскую правду" читаєте?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Передплачую.

О л е н к а. ...Для дітей?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Для себе. У кожного свої дивацтва. А ви ще в армії?

О л е н к а. Це на честь Перемоги одягла. Прямо з дороги?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Я прилетів учора. Поки взнав вашу адресу, влаштувався в готель...

О л е н к а. Чому ж учора не прийшли?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Вже був вечір, незручно...

Дзвінок, Оленка відчиняє двері, заходять Чорний і Ася при орденах, в погонах.

Ч о р н и й (до Оленки). Не по формі зустрічаєте старших, лейтенанте! (Побачив полковника). Здравія желаєм, товаришу полковник! Капітан Чорний!.. (Обірвав). Командир третього батальйону... Товариш начштабу! (Вітається). Аж не віриться!

Ф е д і р І в а н о в и ч. Мов додому приїхав. (Цілує руку Асі). Ася Михайлівна... Наче я вас усіх учора бачив... Всі такі молоді...

Ч о р н и й. Молоді... У нас з Асею вже солдат росте!

Ф е д і р І в а н о в и ч. Вітаю! Жаль, що на весіллі не був.

О л е н к а. В армії лишились?

Ф е д і р І в а н о в и ч (жест). Кадровий!

Ч о р н и й. Товаришу полковник, дозвольте. У нас заведено розпорядок — о дванадцятій нуль-нуль за стіл... (Жест). Прошу.

О л е н к а. Запізнюємось.

Ф е д і р І в а н о в и ч (жест у бік стола). Наче дихнуло фронтом.

А с я. Ідея Оленки. Ми всі роки втрьох — за таким столом.

Ф е д і р І в а н о в и ч (оглядає стіл). А сьогодні, бачу, чекали четвертого.

Незручна пауза, всі мимоволі глянули на Оленку.

О л е н к а. Вже п'ять на першу, товариші офіцери!

Ч о р н и й (розливає з фляги, всі беруть кухлі, підводяться). Наш традиційний тост. За тих, хто дарував нам перемогу...

Випивають. Тихо, схвильовано співають свою полкову пісню. Темніє кімната, і висвітлюється лист:

"Кравцов! Усе почалося з того, що у День Перемоги нас було четверо (крім слова "Кравцов", усе закреслено). Пишу тобі останнього листа, я втомилась від чекання. ("Втомилась від чекання" закреслено). Ти мене зрозумій, тяжко, нестерпно тяжко бути самотньою. Я в душі тебе ніколи не забуду. (Остання фраза закреслена). Не можу повірити... Так сталося, приїхав фронтовий друг ("друг" закреслено). Товариш... Я про нього тобі писала — Федір Іванович. Він в армії, на Далекому Сході, завтра я виїжджаю з ним... Прости, Кравцов! А хіба я в чому винна? Хіба я винна перед тобою? (Після слів "з ним" все закреслено). Олена".

Висвітлюється кімната Олени. Двері шафи відчинені, посеред хати стоїть кілька чемоданів, на одному сидить Оленка в плащі, вже ніби готова в дорогу. Пауза. Заходить Федір Іванович. У руках якісь пакунки, квіти, він незвично для нього збуджений, веселий, балакучий.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Квіти візьмемо з собою, уявляєш, троянди на Курилах! Попросимо стюардесу якось зберегти, щоб не зів'яли. (Подає квіти Оленці, засміявся). Ти знаєш, жінка, яка продавала квіти, каже мені: "Поздоровляю вас, товаришу полковник". — "З чим?" — питаю. "Зі щастям" — каже. Виявляється, як горе, так і радість не можна приховати. Іще купив "Пионерскую правду", вона допомогла мені

відшукати тебе. Я тепер передплачу її на п'ятдесят років. (Дивиться на годинник). За десять хвилин будуть Чорний і Ася. Попрощаємось — і в дорогу.

Пауза.

Оленка (тихо, але чутно). Дорогий мій друже! Прости мене, я нікуди не поїду!

Федір Іванович щось хотів запитати, та так і не встиг, а з обличчя ще не зійшла радість.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Що ти сказала, Оленко?

О л е н к а. Я не поїду.

Довга пауза.

Правду сказав Сковорода: "Трава є трава, а скошена трава — сіно". (Пауза). Хай моє кохання живе. Хай росте...

Поволі гасне світло.

Висвітлюється лист:

"...Збоку, наче в кадрі фільму, вглядаюсь у своє життя і нічого змінити не можу — бо кохаю... Пенелопа, чекаючи Одіссея, ткала вдень і розпускала вночі, а я свої надії виткала безсонними ночами... виткала довге полотно своїх чекань... І руки не піднімаються розпустити це полотно".

Висвітлюється кімната. На столі горить свічка. Оленка сидить задумлива, дивиться на маленьке полум'я, нечутно заходить К р а в ц о

в. Такий, яким ми бачили його в першій картині. Десь далеко, ледь чутно, застрочили і замовкли кулемети.

О л е н к а (тихо). Де ти тепер, Кравцов?!

К р а в ц о в. Я тут.

Виникають звуки вже знайомого вальсу. Оленка мовчки, наче за внутрішнім покликом, підходить до Кравцова, зупиняється.

О л е н к а (розмовляє з Кравцовим тихо, наче боїться, щоб її не почули). Давай потанцюємо, Кравцов!

К р а в ц о в. Без музики?

Ол е н к а. Згадаємо ту, що на випускному. Вальс.

Кравцов несміливо торкнувся стану Оленки, повільно танцюють. Кравцов нахиляється, мов хоче поцілувати Оленку, вона відсторонюється, обоє зупинились, мовчать.

К р а в ц о в. Закінчиться війна-зустрінемося. Побачиш, приїду!

Оленка (посміхнулась). Квитка не дістанеш.

К р а в ц о в. А я не поїздом.

Ол е н к а. Літаком?

К р а в ц о в. Я приїду до тебе... (Зупинився, думає, на чому він приїде). На голубих оленях! У заметіль таку, що тільки в нас буває — непроглядну, як білий дим. На голубих оленях! Вони вітром мчатимуть!

О л е н к а. Голубих оленів не буває, я їх придумала.

К р а в ц о в. Раз ти придумала — то вони є! І я їх знайду! Приїду і скажу: Ілонко, Роксолано, Жанно д'Арк, поїхали!..

О л е н к а. Куди?!

К р а в ц о в. Світ дивитись! Я тобі покажу такі дивовижні краї!

О л е н к а. А ти їх бачив?

К р а в ц о в. Снилось або уявляв. А може, поїдемо в чужі землі допомагати революцію робити?

О л е н к а. Не боїшся?

К р а в ц о в. Я... Та от завтра бій, і я піду! Хай уб'ють, не боюся!

О л е н к а (тихо). А хто до мене приїде?

К р а в ц о в (подумав). Ні! Я виживу! Щоб до тебе повернутись!

О л е н к а. Виживи, Кравцов!

Переміна світла.

Кімната. Свічка згасла. Оленка — вся в спогадах. Дзвінок. Один, другий. Оленка відчиняє двері — заходить Вічний, уже помітно постарілий, в руках саморобна валізка...

В і ч н и й (поставив валізку, витер вуса). Здрастуй, Оленко. Вічний я!

Оленка ще трохи постояла, наче пізнавала, потім впала йому на груди, забилась у плачі.

Що з тобою, дочко? Не треба плакати. (І сам непомітно змахнув сльозу). Гість у тебе, а ти в сльози... Заспокойся, дитинко... Ось так.

О л е н к а (витирає сльози). Це я вперше заплакала на людях. Вперше!

В і ч н и й. Воно так, самому поплакати не гріх, а на людях... Он яка ти гарна, тільки якась наче...

О л е н к а. Яка?

В і ч н и й. Дуже не схожа на славетного снайпера 346-го стрілкового... Таке плету, старий... Твоя хата?

О л е н к а. Моя.

В і ч н и й. Гарно та чисто — добре живеш! (Глянув на картину). Малюєш? (Підійшов до мольберта). Землянка — це та, в яку я тоді заходив до тебе, — он і кухоль, і котелок, і гвинтівка з оптичним твоя...

О л е н к а. Яка я рада, що ви приїхали, а то пишете тільки поздоровлення з Днем Перемоги!

В і ч н и й. Я пишу нескладно, та й що писати — живу собі. А ти чого ж не пишеш?

О л е н к а. Що писати-теж живу собі... (Пауза). Одна...

В і ч н й й. Я так і думав, що одна... (Розкриває чемодан). А це гостинця привіз. (Виймає білу полотняну вишивану сорочку). Це тобі —

моя баба. У нас хлопці, дівчат немає, то стара каже: "Оленка в театрі, то, може, їй згодиться".

О л е н к а (розгортає сорочку, захоплено). Яка вишивка!

В і ч н и й. Моя вміє вишивати.

О л е н к а. І моя бабуня вміла.

В і ч н и й. Знадобиться або в театрі, або колись — дочка...

Оленка згорнула сорочку.

Це від мене подарунок. (Подає хустку білу в квітах). Колись у цигана виміняв, так і називається — циганська... Думав, жінка носитиме, а вона поклала до скрині. То жаліла, то за роботою — так і не запиналася.

О л е н к а (накинула хустку на плечі). Спасибі, спасибі вам.

В і ч н й й. А це сало, воно добріше, чим куповане. Це варення калинове, вишневе, малинове, це мед, а це трохи масла — домашнього. А це (виймає дошку, вистругану, з ручкою) я зробив, на кухні пригодиться. Щось покришить, щоб не порізати столу. А ось і калинова. (Виймає з кишені пляшку). В кишені віз, щоб не побити, на семи травах настояна.

О л е н к а (вкрай схвильована). Спасибі, батьку... Чим і віддячу...

В і ч н и й. Батьком назвала — уже й віддячила... Гарна ти, Оленко, молода і гарна.

О л е н к а (посміхнулась). Не така вже й молода, не така вже й гарна. Роки...

В і ч н и й. Роки йдуть, а що їм робити... Вони йдуть, а ми живемо.

О л е н к а. Вас наче бог послав. Прийде Ася, Чорний — от буде їм сюрприз.

В і ч н и й. Як вони?

О л е н к а. Чорний — кандидат педагогічних наук!.. Уявляєте, наш комбат Чорний... кандидат педагогічних наук. Ася — головний хірург, майстер вищого класу!

В і ч н и й. Практика на війні в неї була, не дай боже!

О л е н к а. То, може, їх зараз покликати?

В і ч н и й. Покличеш їх, Оленко, пізніше... А поки що розмова до тебе є...

О л е н к а (трохи стривожено). Розмова?

В і ч н и й. По чарці давай вип'ємо.

О л е н к а. Може, потім.

В і ч н и й. Розмова така, що треба перед нею.

Оленка дістає чарки і ставить на стіл якусь закуску.

В і ч н и й (наливає чарки). За все добре, Оленко! (Випивають). Воно й на нерви діє добре. (Пауза). Скажу тепер, чого я приїхав. (Пауза, думаs, з чого почати). Отож сини в мене. Два їх: один секретарем райкому комсомолу, там же, у нас в районі, а другий збирався на

дипломата, а вивчився на інженера. Працює в Сибіру. Гарні діти. Можна закурити?

О л е н к а. Куріть, і я теж, — щось наче хвилююсь...

(Закурює).

В і ч н и й. Гарні діти... Цей, що в комсомолі, женився, а той ще не зустрів своєї. Та я не про це... В нашій сім'ї тебе знають, Оленко, і фотографія твоя висить на стіні... Знають і життя твоє... (пауза) незвичайне... Так оце недавно син з Сибіру прислав газету, в ній описується про одного директора заводу... І фотографія. Директор той на прізвище Крав-цов, Микола Іванович. (Дістає з валізки газету в теці). Це я, щоб не зім'ялась. (Подає газету). Ось...

Оленка тремтячими руками взяла газету, впилась в неї очима, потім якось безсило відкинулась на спинку стільця.

По-моєму, це він... Я написав сину, хай розвідає усе, як воно там і що, і напише тобі... З нього дипломат путящий — говорити з людьми вміє. (Помітив стан Оленки). Радість я приніс чи горе-і сам не знаю!..

Висвітлюється лист. П'ять рядків закреслено так, що їх не можна прочитати, крім двох перших слів:

"Здрастуй, Кравцов".

КАРТИНА ДРУГА

Простора кімната, з кімнати двоє дверей: одні прямо на глядача, другі — праворуч. У кріслі сидить Кравцов, читає газету. Моложавий, але посивілий. Обличчя втомлене, бліде... На канапі сидить Біла Мафія-молода, вродлива жінка, гортає журнал.

Пауза.

Б і л а М а ф і я. Освітлення нікчемне. А чому ти не працюєш у своєму кабінеті? (Пауза). І мені зайти не дозволяєш. А твоєму грізному приятелю дозволено?..

К р а в ц о в. Нікому.

Б і л а М а ф і я. Там секрети?

К р а в ц о в. Секрети.

Б і л а М а ф і я. Як у тебе не затишно. Меблі старі... час поміняти.

К р а в ц о в. Звик.

Б і л а М а ф і я. Дивні звички — звик не обідати, і сьогодні не обідав?

К р а в ц о в. Щось їв.

Б і л а М а ф і я. Зроблю хоч вечерю путящу. Сподіваюсь, не поспішаєш нікуди?..

К р а в ц о в. Вечір вільний!

Б і л а М а ф і я (відклала журнал). Я — в гастроном, а ти постарайся, коли прийде твій грізний приятель, не затримувати його, будь ласка. (Підійшла до Кравцова, поклала руки на плечі, схилилась до нього). Стомився? Поїдемо влітку на південь... (Пауза). Поцілуй мене...

Кравцов цілує.

Директор — до останньої клітини, навіть поцілунок директорський.

В дверях зіткнулась зі Скирдою, вони постояли, з неприязню оглянули одне одного.

Біла Мафія вийшла. Скирда ще глянув їй услід. За ці роки він, здається, не змінився, хіба що зсутулився.

С к и р д а. Куди це Біла Мафія понеслась?

К р а в ц о в. Чому ти прозиваєш її Білою Мафією?

С к и р д а (підійшов, відчинив буфет, налив чарку, випив, закусив цукеркою і сів на канапу). А ти чув про мафію?

К р а в ц о в. Дещо.

С к и р д а. Так ото вона і є Мафія. А чому біла?.. (Жест). Мабуть, просила, аби мене скоріше спровадив. Я довго не затримаюсь.

К р а в ц о в (підійшов до буфета, теж випив чарку, подивився на Скирду). Новий костюм?

С к и р д а. Ти ж дав мені премію, я й купив.

К р а в ц о в. Хороший костюм.

С к и р д а. А скажи, ти б дав мені премію, якби, припустимо, не знав з фронту, а так, за роботу?

К р а в ц о в. Хтозна, може б, і ні...

С к и р д а. Виходить, ти не об'єктивний.

К р а в ц о в. Те, що я тебе знаю з фронту, дає мені можливість бути об'єктивним.

С к и р д а. Фронт! (Пауза). На фронті я був (жест), а ким ти? А тепер — ти директор заводу, а я в прохідній. Охоронник.

К р а в ц о в. Бери іншу роботу.

С к и р д а. Мені й там непогано... А тобі міністр жалує премію?

К р а в ц о в. Дає.

С к и р д а.А я б подумав.

К р а в ц о в. Чому?

С к и р д а. Черствий ти, Кравцов, людей тримаєш (жест) на заводі! Ремствують на тебе!

К р а в ц о в. А ти на фронті як тримав солдатів?

С к и р д а. Там ішов бій з ворогом.

К р а в ц о в. І тут іде бій, ми мусимо наступати.

С к и р д а. То фронт, а це...

К р а в ц о в. Економічний фронт. І дисципліна потрібна. Буду вимагати!

С к и р д а. Звичайно. Але все ж треба попустити.

К р а в ц о в. І це ти мені радиш?

С к и р д а. Як друг!

Заходить Біла Мафія з покупками в руках.

Б і л а М а ф і я. Здрастуйте, Скирда.

С к и р д а (до Білої Мафії). Треба говорити — товаришу Скирда!

Б і л а М а ф і я (до Кравцова). Чай забув включити? (До Скирди). Ми не на зборах. (Виходить на кухню).

С к и р д а (вслід). Я з тобою буду завжди наче на зборах.

К р а в ц о в. Ти ввічливий.

С к и р д а. Відвертий.

Входить Біла Мафія з чайником. Дзвінок.

К р а в ц о в. Хто б це?

Б і л а М а ф і я (знизала плечима). Зараз побачимо. (Виходить).

Заходить Мафія, за нею Дипломат — хлопець років двадцяти п'яти. Зупинився, погляд на Мафію, на Скирду, на Кравцова.

Д и п л о м а т. Добрий вечір. (До Кравцова). Ви Микола Іванович Кравцов?

К р а в ц о в. Я.

Д и п л о м а т. Так і думав.

К р а в ц о в. З ким маю честь?

Д и п л о м а т. З людиною.

К р а в ц о в. Так і думав. Хочете зі мною поговорити?

Д и п л о м а т. Вивчити, що ви являєте собою.

К р а в ц о в (посміхнувся). Почати з біографії?

Б і л а М а ф і я (не витримує). Молодий чоловіче, хто ви такий і що вам треба?

Д и п л о м а т (тільки подивився на неї і знову до Кравцова). В загальних рисах мені ваша біографія відома. Частково з нарису в газеті.

К р а в ц о в. Між іншим, коли вас запитує жінка, ввічливість вимагає відповісти.

Д и п л о м а т (до Мафії), Припустимо, я хочу працювати на заводі, але перше треба знати, що за директор.

К р а в ц о в. Фах?

Д и п л о м а т. Інженер.

К р а в ц о в.З цього і почав би. Завтра о дев'ятій в заводоуправлінні, товаришу інженер.

Д и п л о м а т. В готелі місць немає, то я вирішив до вас додому... може, ще сьогодні виїду. Мій поїзд іде через три години.

К р а в ц о в. Оригінал чи вдаєте?

Д и п л о м а т. Оригінал.

К р а в ц о в. Тоді вивчайте.

Д и п л о м а т. Можна оглянути ваші апартаменти?

К р а в ц о в. Прошу.

Дипломат виходить у другу кімнату.

Б і л а М а ф і я. Підозрілий тип... Жени його в три шиї!

К р а в ц о в. Він все-таки оригінал.

С к и р д а. Або псих.

Д и п л о м а т (повертається). Могли б взяти кращу, все-таки директор такого заводу.

К р а в ц о в. У вас іще багато запитань до мене?

Д и п л о м а т. Кілька. На фронті були?

К р а в ц о в. Був.

Д и п л о м а т. У полоні?

К р а в ц о в. Ні.

Д и п л о м а т. У партизанах?

К р а в ц о в. Був.

Пауза.

Д и п л о м а т. У вас пам'ять хороша?

К р а в ц о в. Не скаржусь.

Д и п л о м а т. Що вам найбільше запам'яталося з війни?

К р а в ц о в (сухо). Молоді солдати, які не розпитували, де який командир, а йшли в бій і навіть на смерть, якщо вимагали того обставини...

Пауза.

Д и п л о м а т. Біднувата пам'ять у вас, товаришу Кравцов!.. Останнє запитання. Як ваше сімейне життя (глянув на Білу Мафію), щасливе?

С к и р д а (підвівся). Молодий інженер! Поспішайте на поїзд!..

Д и п л о м а т (пильно подивився на Скирду). Були поранені в щелепу?

С к и р д а (в голосі погроза). Був поранений, але умію і ранити.

Д и п л о м а т. Капітан Скирда?..

Скирда від несподіванки аж виструнчився, по-іншому глянув на Дипломата, перевів погляд на Кравцова.

Тепер я піду. Знайте, у вас був не інженер, а дипломат... Прощавайте. (Вийшов).

Троє переглянулися між собою. Німа сцена.

Завіса

Висвітлюється і зникає телеграма:

Був дома у Кравцова переконаний він адреса вулиця Лазо 18 квартира 56 Володя Вічний

Висвітлюється сцена. Чути приглушений відгомін міста. Здаля видно двоє освітлених вікон. Оленка в літньому плащі, з валізкою в руках проходить авансценою з краю в край: мабуть, уже давно вимірює цю доріжку. Погляд час від часу лине до освітлених вікон. Зупинилася, поставила валізку.

О л е н к а. Я часто оглядаюсь у своє минуле, а зараз воно стоїть переді мною і до болю яскраво, наче у барвах Рокуелла Кента. Стоїть і не зникає (Пауза). ...Здається, то було не життя, а нескінченні муки. (Пауза, ледь посміхнулась). Учені підрахували, що жінка в середньому живе на кілька років довше за чоловіка, — а не знайшлося вченого, який би підрахував, наскільки більше в її душі загоєних і незагоєних ран, наскільки більше каменюк і вибоїн на її дорозі. (Пауза). А іноді моє життя видається щасливим і світлим, бо я кохала. Кохання гріло мою душу, воно билося в мені другим серцем... (Пауза). Сотні разів я втрачала надію зустріти Кравцова... І сотні разів малювала в своїй уяві цю зустріч. Незатьмарену, незахмарену, жадану... Наче і він чекав на мене, наче і його кохання лишилось таким же незгасним. Он його вікна... Він там... І тепер, коли я так близько від нього, — тепер, як злодії, почали підкрадатися інші думки: він не міг знайти Їлонку. Їлонки ніколи не було... А села — не стало... Та чи шукав він? Чи вистачило сили жити самотньо, як я, стільки років?!

(Пауза). Ходжу біля будинку, заходять і виходять звідти жінки, а я думаю, одна з них — дружина Кравцова. (Пауза). Він не забув, напевно,

пам'ятає ту наївну дівчину з дитячими косичками... Тут пам'ятає, а побачить мене (гірко посміхнулась), перемальовану роками і не... (Пауза). Або не захоче впізнати.

Сценою проходить Біла Мафія. Подивилася на Оленку, ще раз оглянулась, вийшла.

Вродлива жінка! І вона може бути дружиною Кравцова... (Пауза). Не впізнає, або не захоче впізнати, або вже... загасив вогник. Як же тоді жити? Вперше відчула себе такою безпорадною. (Пауза. Рішуче). Не піду... Називали колись хороброю, безстрашною, а тепер боюсь... Не піду!

Переміна світла. Квартира Кравцова. Кравцов сидить на своєму улюбленому місці, у кріслі. Біла Мафія на канапі гортає ілюстрований журнал. Скирда стоїть посеред кімнати, наче роздумує, що йому треба зробити. Налив келих вина, випив. Біла Мафія краєм ока стежить за ним. З сусідньої квартири доносяться занудні звуки гам. Скирда підійшов до відчиненого вікна, уважно слухає.

С к и р д а. Шостакович росте.

Б і л а М а ф і я (до Кравцова). Коли береш відпустку?

К р а в ц о в (не відриваючись від газет). Запросив дозволу.

С к и р д а. План не пустить і командарм...

Кравцов подивився в його бік: що, мовляв, за командарм?

На твоєму заводі людей як у корпусі, виходить — ти комкор, а над тобою — командарм!..

Пауза. Кравцов тільки посміхнувся.

А мені після фронту всі роки здаються відпусткою.

Дзвінок. Скирда і Біла Мафія перезирнулися, кому йти відчиняти. Кравцов підвівся, вийшов, тут же повернувся з телеграмою. Кладе її на стіл.

К р а в ц о в (посміхнувся). Відпочив!..

Скирда підійшов, узяв телеграму, прочитав.

С к и р д а. В Москву викликають? Це перед наступом, Кравцов.

Б і л а М а ф і я. Можна, і я з тобою? На роботі'мене відпустять.

С к и р д а (про себе). Ад'ютант.

Знову дзвінок. Скирда виходить. Біла Мафія поправляє зачіску. Заходить Скирда, за ним Оленка, в плащі, з валізкою в руках. Зупинилася. Хвилювання наче заморозило її. Глянула на Білу Мафію, на Скирду, і спинилася поглядом на Кравцові. Скирда вдивляється в Оленку. Біла Мафія в якомусь недоброму передчутті підвелася з канапи. Кравцов поволі опустив газету, дивиться на Оленку. Їхні погляди зустрілися... Валізка випала з рук Оленки. Кравцов, не відриваючи від неї погляду, підвівся. Стоять одне проти одного. Пауза. Кравцов ступив крок до Оленки, хотів щось сказати, але йому наче перехопило подих. Рвучко відвернувся від Оленки, підійшов до завжди замкнених дверей, повернув ключ, рвонув двері!

Перед нами на білій стіні голубі олені, під ними саморобний стіл-трикутник. Оленка глянула, хитнулась... Голубі олені, мабуть, через її сльози, то затьмарюються, то яскраво висвітлюються і більшають!

Більшають... Заповнюють весь простір сцени. Народжуються звуки вальсу.

Завіса